

Vesna Đukić¹
Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu,
Beograd, Srbija

Marko Radenković²
Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu,
Beograd, Srbija

338.48-6-7/8; 005.412:[338.48-6-7/8
ID: 192269068

IZAZOVI RAZVOJA KULTURNOG TURIZMA

Apstrakt

Kulturni turizam postavlja brojne izazove i pred nauku, i pred obrazovanje, i pred javnu praktičnu politiku, i pred menadžment kulturnog turizma, i pred eksperte različitih zanimanja i profesija koji praktično deluju u oblasti kulturnog turizma. Oni su toliko brojni i raznorodni da je, zapravo, došlo vreme da postavimo suštinsko pitanje: kakvim naučnim znanjem u oblasti kulturnog turizma raspoložemo i kako ta znanja doprinose praktičnom razvoju kulturnog turizma u Srbiji i regionu? Da li je ono pretežno zasnovano na teorijama formulisanim in abstracto, da li stvara teorijsku zbrku, da li zajednički jezik nauke treba da tražimo tek danas, kada je stvoreno „čitavo brdo teorijskih konstrukcija“ koje ni međusobno nisu koordinirane, a ni zasnovane na in concreto metodi analize postojeće situacije u oblasti kulturnog turizma? Da li imamo takvo multidisciplinarno obrazovanje koje će omogućiti praktičarima kulturnog turizma da se međusobno razumeju i sarađuju na dobrobit društva – na teritoriji države i svih lokalnih zajednica koje imaju dovoljno kulturnog potencijala za razvoj kulturnog turizma?

Ključne reči

kulturni turizam, izazovi, nauka, obrazovanje, menadžment i javna praktična politika kulturnog turizma

1 djukic.vesna@gmail.com

2 marquies@gmail.com

Uvod

Pošto mesta koja nisu izrazito turistički orjentisana tokom cele godine mogu da kreiraju kulturnu ponudu zahvaljujući svom kulturnom nasleđu i umetničkoj produkciji, potrebno je sistemski planirati razvoj kulturnog turizma koji bi motivisao stanovništvo Srbije i zemalja u regionu na turistička kretanja ka njima. To bi imalo višestruke socioekonomske, kulturološke, psihološke, pa i političke efekte na imidž gradova i sela, privuklo bi investicije, omogućilo zapošljavanje lokalnog stanovništva, doprinelo zaštiti i unapređenju nasleđa, lokalnu zajednicu učinilo lepšim mestom za život. Da bi to bilo moguće, potrebno je da se razvijaju nauke o kulturnom turizmu, da se studentima omogući da uče i razvijaju svoje veštine i sposobnosti za praktičnu primenu naučnih teorija i zaključaka, te da se ceo međuresorni sistem postavi na nove temelje, stručnjaci ohrabre za brojne preduzetničke inicijative, a umetnici i svi zainteresovani građani na nova kreativna rešenja kojima bi se postojeći potencijali turistički aktivirali i učinili atraktivnim za turiste. Zato su pred razvojem kulturnog turizma u Srbiji i regionu brojni izazovi. U ovom radu nastojimo da ih celovito sagledamo i ponudimo moguća rešenja kao platformu za buduće delovanje kako u oblasti nauke i obrazovanja, tako i praktičnog menadžmenta u kulturi i javne praktične politike kulturnog turizma.

Naučna istraživanja i obrazovna praksa: prošlost i budućnost

Kulturni turizam se na Fakultetu dramskih umetnosti proučava u okviru naučne oblasti menadžmenta u kulturi i kulturne politike, budući da razvoj ove oblasti zahteva planirano i osmišljeno upravljanje svim raspoloživim i mogućim resursima na jednoj teritoriji. Ako pođemo od definicije da je kulturni turizam poseban oblik turizma motivisan željom da se upoznaju i dožive istorija, umetnost i kultura drugih ljudi (ICOMOS Charter of Cultural Tourism), zaključićemo da ne postoji mesto koje nema istoriju, umetnost i kulturu i zato svi gradovi i sela mogu biti privlačni za turiste. Ali, privlačniji su oni koji svoja arheološka nalazišta, muzeje, galerije, stara gradska jezgra, tvrđave i druge znamenitosti ožive zanimljivim i raznovrsnim multimedijalnim kulturnim i umetničkim programima. Oni na taj način čine da materijalno nasleđe postane ne samo fizički, već i intelektualno i emocionalno dostupno posetiocima. Takođe i nematerijalno nasleđe, kao i stil života ljudi, mogu biti veoma privlačni: običaji, verovanja, mitovi i legende su zato dobar predložak za pričanje stotine različitih uzbudljivih priča o mestu, namenjenih ne samo turistima, već i lokalnom stanovništvu koje često o prošlosti svog grada ili

sela zna veoma malo. Svi ti programi i priče koje mogu biti ispričane čine kulturni turizam, a ne beživotni objekti i lokaliteti predstavljeni samo osnovnim podacima o njihovoj starosti i načinu gradnje. Turista ne može dugo da pamti veliki broj informacija koje dobije na svom turističkom putovanju, naročito ako one nisu prilagođene njegovim intelektualnim sposobnostima, ali će uvek pamtit i svoj lični emotivni doživljaj i iskustvo koje je imao u susretu sa ljudima, događajima, kulturnim i umetničkim programima.

Svi gradovi, dakle, poseduju kulturni potencijal, ali je pitanje da li gradske uprave i uprave kulturnih i umetničkih ustanova i organizacija mogu da ožive duh grada i stvore uzbudljiv koncept kulturnog života koji oživljava prošlost, udahnuje živost u sadašnjost i otvara perspektive za budućnost lokalnih zajednica. I tu nailazimo na problem. Kreativnost, inovacija, društveni aktivizam – to nisu odlike savremenih gradskih kulturnih sistema, niti javne praktične politike – pružaju sistemsku podršku za razvoj preduzetništva i inovacije. S druge strane, kulturni turizam kao „praksa putovanja radi doživljavanja iskustva o istorijskim i kulturnim atrakcijama“ (Hadžić 2005: 20), najviše zavisi od kapaciteta gradske uprave da motiviše sve aktere kulturnog i privrednog života grada na stvaranje jedinstvenog i nezaboravnog iskustva, koje će posetiocima dugo ostati u sećanju, a lokalnom stanovništvu život učiniti lepšim i dinamičnijim.

Kultura tako, naročito tokom dvadesetog veka, postaje značajan razvojni resurs lokalnih zajednica koji se može turistički aktivirati (Đukić, Todorović, 2008). Da bi bio aktiviran tako da obezbedi održivi razvoj lokalnih zajednica, potrebno je praktično primenjivati naučne zaključke, a da bi se razvijala nauka, neophodna su naučna, primenjena i razvojna istraživanja. U Srbiji ona se, u nedostatku samostalnih specijalizovanih naučno-istraživačkih centara, najčešće sprovode u okviru obrazovnih programa fakulteta i univerziteta. Univerzitet umetnosti u Beogradu i Fakultet dramskih umetnosti su potencijal kulturnog turizma prepoznali još davnih sedamdesetih godina prošlog veka, i od tada sprovode brojna teorijsko-empirijska istraživanja u ovoj oblasti.

Ona su započela proučavanjima kulturnih potreba slobodnog vremena i kulturnih i umetničkih delatnosti u turističkoj privredi, čime su postavljene osnove za razvoj menadžmenta i javne praktične politike kulturnog turizma kao nove interdisciplinarnе naučne oblasti. Proučavanja su se razvijala na teorijskim osnovama o organizaciji kulturnih i umetničkih delatnosti u turističkoj privredi koje je postavio profesor dr Borislav Jović. Obuhvatala su široki spektar tema relevantnih za proučavanje fenomena kulturnog turizma

– počev od kulturnih potreba slobodnog vremena, preko kulturnih institucija i njihovih društvenih zadataka, planiranja kulturnih akcija i manifestacija, sve do organizacije kulturnih i umetničkih delatnosti u turističkoj privredi. Još tada je, u svojoj knjizi *Kulturni život*, profesor Jović utvrdio da „stalno povećavanje fonda slobodnog vremena pruža izazov nauci da ispolji smisao koordiniranog istraživanja, i to baš u ovom trenutku, kad koordinirano delovanje još uvek može da osujeti teorijsku zbrku“, misleći pre svega na zbrku koja nastaje kada se teorije razvijaju *in abstracto*, a ne primenom metoda *in concreto* (Jović 1980: 132, 133). Proučavajući stvarni život ljudi i njihove potrebe, koje je razumeo kao inicijalni faktor organizacije kulturnog života, a u sklopu toga i turističke potrebe, dr Jović je konstruisao osnove teorije o organizaciji kulturnih i umetničkih delatnosti u turističkoj privredi. Predmet ove teorije je turista kao integralni čovek i njegov život u sasvim konkretnoj prirodnoj, društvenoj i kulturnoj sredini. U skladu sa tim, definisan je i cilj teorijskih proučavanja: „Sa organizaciono-kulturološkog stanovišta, koje u sebe uključuje sve poslovne potrebe turističke privrede i funkcionalnost kulturnih i umetničkih atrakcija kao zakonitost turističkog privređivanja, proučavanje turizma mora da se usmeri ka identifikovanju objektivnih uslova koji bi se na određenom području mogli organizovanom akcijom i primenom adekvatnih organizacionih oblika, aktivirati na unapređenju turizma“ (Jović 1980: 273, 274).

Na takvim teorijskim osnovama na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu pre četiri decenije započinju proučavanja organizacije, tj. menadžmenta i politike kulturnog turizma. Njihov cilj je bio traganje za savremenim modelima menadžmenta koji bi omogućili savremenom turistu – kao integralnom čoveku, da kroz svoje turističko putovanje zadovolji svoje kulturne potrebe za saznanjem, komunikacijom i estetskim doživljajem. Pod rukovodstvom profesora, istraživanja su sprovodili studenti u okviru svojih diplomskih, magistarskih i doktorskih radova³ u interdisciplinarnoj naučnoj oblasti mena-

3 Već 1981. godine je na Fakultetu dramskih umetnosti odbranjen diplomski rad Vesne Đukić „Mogući organizacioni oblici i sredstva kulturne i umetničke animacije u turizmu“, (mentor dr Borislav Jović, Fakultet dramskih umetnosti), a 1989. Vesna Đukić je odbranila magistarski rad „Kulturološki činioci razvoja seoskog turizma u Jugoslaviji“ (mentor dr Milena Dragičević Šešić, Fakultet dramskih umetnosti, komentor dr Đorđe Čomić, Institut za turizmologiju Prirodno-matematičkog fakulteta u Beogradu). Na UNESCO katedri Kulturna politika i menadžment u kulturi Univerziteta umetnosti u Beogradu je od 2007. do danas odbranjeno 8 magistarskih i master radova studenata iz Srbije i regiona Balkana: Dragana Glivetić, Zoran Džunić, Katarina Živanović, Vesna Karakaš, Jelena Miloradović, Slobodanka Nikolić Lalić, Miodrag Ivanović i Tanja Brešan.

džmenta i javne politike kulturnog turizma, a potom i svoja znanja praktično primenjivali na različitim pozicijama na kojima su radili.⁴

Rezultat takve opredeljenosti menadžmenta u kulturi da istražuje mogućnosti i potencijale kulturnih delatnosti u oblasti turizma jesu i brojne nastavne jedinice, pa i čitavi nastavni predmeti koji studente uvode u predmet teorije menadžmenta i javne praktične politike kulturnog turizma na Fakultetu dramskih umetnosti i na Univerzitetu umetnosti u Beogradu. Razvijeni su predmeti: Kulturne industrije, preduzetništvo i kulturni turizam (osnovne studije Menadžmenta i produkcija pozorišta, radija i kulture, FDU) i Menadžment kulturnog nasleđa (UNESCO katedra master studija Kulturne politike i menadžmenta u kulturi Univerziteta umetnosti u Beogradu). Pored brojnih drugih (Osnove menadžmenta u kulturi, Kulturna politika, Menadžment događaja i sl.), ovi predmeti omogućavaju studentima da steknu potrebna naučna znanja, ali i razviju neophodne veštine i sposobnosti za praktično upravljanje kulturnim turizmom.

Na taj način, teorija upravljanja u kulturi pojavu kulturnog turizma posmatra sa organizacionog stanovišta. Ovo stanovište, kako je to objašnjeno u knjizi *Kulturni turizam – menadžment i razvojne strategije*, kulturni turizam vidi, pre svega, kao strategiju intersektorskog povezivanja kulture i turizma kao dve komplementarne grane koje treba da uspostave partnersku saradnju i udruže se u oblikovanju zajedničkog proizvoda. Tako dobijamo kulturnu privredu (kulturnu industriju), koja je poslednjih decenija bila jedan od četiri sektora sa najbržim rastom u svetskoj ekonomiji (Đukić Dojčinović 2005: 15). Cilj ovih proučavanja je izgradnja efikasnijih i efektivnijih modela menadžmenta i javne praktične politike koji omogućavaju da se kulturni potencijali na teritoriji države, regiona, grada, opštine – pa i sela, turistički aktiviraju i zadovolje kulturne potrebe turista.

U većini decentralizovanih evropskih zemalja, gradska uprava predstavlja presudno administrativno središte za odlučivanje o veoma širokom spektru pitanja vezanih za kulturu, sport, rekreaciju i turizam. Istina, do proširivanja odgovornosti gradskih uprava dolazilo je postepeno. Političari i činovnici, naviknuti na formulisanje komunalne politike, suočili su se sa mnogim problemima kada su pokušali da planiraju kulturnu politiku u gradu, isto kao i

4 Tokom 2011. godine na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu odbranjena su dva doktora: mr Vladimira Krivošejeva „Menadžment regionalnih muzeja sa posebnim osvrtom na organizaciju potencijala kulturnog turizma“ i mr Mine Majstorović „Uloga ruralnih kolonija u razvoju kulturnog turizma“.

politiku kulturnog turizma. Ti problemi i danas postoje jer treba voditi računa da se uspostavi balans između kulture i ekonomije, kao i da se obezbedi jedinstvo i ravnoteža između nacionalnih i regionalnih ili lokalnih prioriteta. Kada je u pitanju razvoj gradova, Evropa sve više teži takvoj gradskoj kulturnoj politici koja može da obezbedi stimulans urbanoj ekonomiji i kulturnom turizmu (Đukić Dojčinović 2002: 267).

S druge strane, fenomen kulturnog turizma proučavaju i druge naučne discipline (turizmologija, ekonomija, etnologija, antropologija, kulturologija, sociologija, psihologija i sl), tako da poslednjih decenija dobijamo veliki broj različitih teorija koje sa različitih stanovišta posmatraju isti fenomen. Rezultat toga je da diplomirani turizmolozi, ekonomisti, etnolozi, antropolozi, sociolozi, menadžeri u kulturi i stručnjaci iz drugih profesija, u praksi često koriste različite pojmove da bi objasnili isti fenomen. Zbog toga turizmolozi ne razumeju kulturologe, kulturolozi ne razumeju ekonomiste i stručnjake u oblasti marketinga... Tako se akteri praktičnih razvojnih strategija kulturnog turizma međusobno ne razumeju pošto govore različitim jezicima i misle u različitim vrednosnim kategorijama (Đukić Dojčinović 2005: 45, 46).

Taj, i mnogi drugi problemi savremenog društva, postavljaju brojne izazove i pred nauku, i pred obrazovanje, i pred javnu praktičnu politiku, i pred menadžment kulturnog turizma, i pred eksperte različitih zanimanja i profesija koji praktično deluju u oblasti kulturnog turizma. Oni su toliko brojni i raznorodni da je, zapravo, došlo vreme da postavimo suštinsko pitanje: kakvim naučnim znanjem u oblasti kulturnog turizma raspoložemo i kako ta znanja doprinose praktičnom razvoju kulturnog turizma u Srbiji i regionu? Da li je ono pretežno zasnovano na teorijama formulisanim *in abstracto*, da li stvara teorijsku zbrku kakvu je nagovestio dr Jović još pre tri decenije, da li zajednički jezik nauke treba da tražimo tek danas, kada je stvoreno „čitavo brdo teorijskih konstrukcija“ koje ni međusobno nisu koordinirane, a ni zasnovane na *in concreto* metodi analize postojeće situacije u oblasti kulturnog turizma? Da li imamo takvo multidisciplinarno obrazovanje koje će omogućiti praktičarima kulturnog turizma da se međusobno razumeju i sarađuju na dobrobit društva – na teritoriji države i svih lokalnih zajednica koje imaju dovoljno kulturnog potencijala za razvoj kulturnog turizma?

Koliko smo daleko od društva znanja: platforma za dalji razvoj

Preduslov daljeg razvoja kulturnog turizma je prethodno prepoznavanje izazova, sagledavanje načina na koji se na njih odgovara i otkrivanje novih mogućnosti razvoja – kako nauke i obrazovanja u oblasti kulturnog turizma, praktičnog menadžmenta u kulturi i kulturne politike, tako i saradnje između kulture i turizma, bez koje nema ni samog kulturnog turizma. Ključno pitanje na koje treba dati odgovor je – da li zaista živimo u društvu znanja, da li se znanje vrednuje i praktično primenjuje, koliko su razvijeni kapaciteti društva i institucija da se ključne odluke o razvoju kulturnog turizma donose na osnovu znanja i koliko one doprinose praktičnoj implementaciji koncepta održivog razvoja? U tom kontekstu važno je sagledati postojeće naučne i obrazovne kapacitete – od obrazovanja za kulturni turizam, do obrazovanja kroz kulturni turizam. Jedan od osnovnih izazova savremenog društva je praktična primena teorijskih znanja, te je takođe neophodno sagledati sa kojim potrebama i problemima se suočavaju menadžeri u kulturi i eksperti koji deluju u oblasti kulturnog turizma i nasleđa, kao i sa kakvim uspehom na njih odgovaraju. Takođe treba u obzir uzeti i praktičnu primenu znanja u formisanju javne politike kulturnog turizma, i tek na osnovu ovih proučavanja i analiza definisati platformu daljeg unapređenja nauke, obrazovanja, javne praktične politike i menadžmenta kulturnog turizma u Srbiji i regionu.

Kao što je već istaknuto, unutar samog sektora kulturnog turizma postoji veliki broj aktera koji iz perspektive najrazličitijih disciplina proučavaju ovu oblast (kulturni menadžment, turizmologija, ekonomija, etnologija, antropologija, kulturologija, sociologija, psihologija i sl.). Međutim, zbog nepostojanja pravog interdisciplinarnog pristupa ovoj oblasti, javlja se problem otežene komunikacije među stručnjacima, a samim tim dolazi i do izostanka međusobne saradnje, kao i razmene saznanja i zaključaka. Upravo zbog toga jedan od prvih prioriteta daljeg razvoja kulturnog turizma mora biti razvoj interdisciplinarnog istraživanja zajedničkim naporom svih aktera koji aktivno deluju u ovom polju, kao i razvijanje platforme za unapređenje komunikacije i saradnje između svih onih relevantnih stručnjaka koji se bave izučavanjem najrazličitijih fenomena kulturnog turizma. Takođe, od neobične važnosti je i uključivanje umetnika, kreativnih stvaralaca i nosilaca inovativnih ideja u odlučivanje o strateškim pitanjima razvoja ove oblasti kao i konceptualizacija, produkcija i promocija samostalnih i individualnih projekata koji se bave pitanjima razvoja kulturnih prostora i njihovog turističkog potencijala. Jedan od važnih faktora i pitanja na koje treba obratiti pažnju svakako jeste i razvojni potencijal prostora kao samostalnog aktera u kulturi i turizmu i

njegovo pažljivo izučavanje. Pored toga i paralelno sa time, a u cilju daljeg profesionalnog razvoja i stručnog usavršavanja svih uključenih aktera, razvoj kulturnog turizma mora biti usmeren ka neprekidnom usavršavanju i podizanju kreativnih kapaciteta za stvaranje novih koncepata, produkciju i implemetaciju raznovrsnih obrazovnih programa i projekata koji svim uključenim stručnjacima pružaju neposredan kontakt sa aktuelnim, inovativnim i originalnim modelima umetničkih programa i javnih intervencija. Jedan od odličnih primera dobre prakse u ovom smislu je iniciranje praktičnog kurikuluma „hands on experience“, koji u nastavu i rad sa studentima turizma uključuje i umetničko obrazovanje i raznovrsne druge kreativne sadržaje.

Osim toga, rezultati istraživanja jasno ukazuju da kreiranje održivog kulturnog turizma mora počivati i na uspešnoj saradnji i razvoju strateških i dugoročnih partnerstava između javnog, neprofitnog sektora za koji se vezuje funkcija zaštite i upravljanja kulturnim nasleđem (lokalna samouprava, centri za kulturu, arheološki lokaliteti, muzeji...) i privatnog, profitno orijentisanog sektora koji obavlja praktičnu funkciju turizma (organizatori putovanja, turističke agencije, hotelijeri, ugostitelji, saobraćaj...). Pored javnog i privatnog sektora, značajnu ulogu ima i civilni sektor, koji svojom važnom vezivnom ulogom učvršćuje i održava trajno partnerstvo između obeju interesnih grupa. Takođe, civilni sektor može da deluje kao značajan činilac razvoja osmišljavajući različite teorijski zasnovane i/ili praktične i oprobane modele i pravce razvoja.

U oblasti menadžmenta i javne praktične politike kulturnog turizma, važnu ulogu i značaj u turističkoj promociji grada i čitavog regiona svakako imaju kulturne manifestacije i događaji. Međutim, da bi one bile privlačnije za turiste, neophodno je podići kapacitete lokalnih turističkih organizacija kako bi na efikasniji i efektivniji način ostvarivale funkciju promocije lokalnih zajednica i njihovog turističkog potencijala na turističkom tržištu. Istovremeno, u razvoj i promociju kulturnog turizma potrebno je uključiti i mala i srednja preduzeća koja svojim radom u određenoj oblasti, posredno ili neposredno, učestvuju u kreiranju imidža i podizanju prepoznatljivosti kulturno-turističke destinacije.

Primer dobre prakse u ovom smislu predstavlja napor menadžmenta Narodnog muzeja iz Valjeva koji je prepoznao potencijal kulturnog turizma kako u oblasti zaštite i unapređenja kulturnog nasleđa, tako i u oblasti razvoja nove publike. Sprovedene su ozbiljne organizacione reforme i iz celovitog odeljenja stručnih službi izdvojena je i dodatno razvijena posebna služba za rad

sa publikom. Ona se, pored ostalih zadataka, intezivno bavi promocijom i razvojem kulturnog turizma. Navedeni primer upravo demonstrira kakav potencijal se krije u repozicioniranju muzeja u Srbiji kao realnim turističkim atrakcijama. Najveći kapital kulturnih i istorijskih regiona u Srbiji u velikoj meri čine i kulturno istorijski sadržaji kao i ekonomika iskustva koju seoski turizam može da ponudi. Stoga je važno razviti nove strateške koncepte edukacije – kako mladih, tako i lokalnog stanovništva, ali i prosvetnih, kulturnih i turističkih radnika i zaposlenih u oblasti kulturnog i seoskog turizma. U toj oblasti važnu ulogu ima obrazovanje u okviru seoskih škola, a primer dobre prakse je projekat „seoski obrazovni turizam“.

Jedna od pretpostavki daljeg razvoja kulturnog turizma odnosi se i na profesionalizaciju oblasti menadžmenta kulturnog turizma kroz dugoročno strateško planiranje, donošenje i realizovanje menadžment planova organizacija i institucija koje rade u oblasti zaštite kulturne baštine i savremene umetničke produkcije. Veliku pomoć u tome mogu da pruže organizacije i menadžeri koji se praktično bave pitanjima kulturnog turizma u okviru međunarodnih projekata u kojima je menadžment plan osnovni dokument za donošenje i implemetaciju dugogodišnjeg razvojnog plana. Poseban potencijal svakako leži i u uspostavljanju međunarodne regionalne saradnje i u realizaciji regionalnih projekata kulturnog turizma. Primer dobre prakse, u tom smislu, predstavlja saradnja Bugarske, Rumunije i Srbije na konceptualizaciji regionalne kulturne rute „Put rimskih imperatora“.

Na kraju, možemo da zaključimo da je za razvoj kulturnog turizma potrebno oživeti autentični duh svakog mesta koje želi da postane turistički atraktivno, bilo da je to grad ili selo. To znači da menadžment i javna praktična politika kulturnog turizma treba da grade turističku ponudu na jedinstvenim i karakterističnim aspektima mesta koji ga razlikuju od drugih atraktivnih turističkih destinacija. To podrazumeva uspostavljanje sasvim specifičnih kombinacija između umetnički interpretirane nematerijalne baštine s međuljudskim aspektima (prisutnost rodbine, prijatelja, turista i sl.) i materijalnim fizičkim aspektima mesta. Posmatrano s takvog stanovišta, kulturni turizam u Srbiji nije ostvario moguće domete. S druge strane, može se uočiti da je, ipak, postignut izvestan napredak, budući da su i resorna ministarstva kulture i turizma prepoznala značaj aktiviranja i eksploatacije kulture u turističkom razvoju i promociji. Dakle, jasno je da Srbija ima potencijala za razvoj kulturnog turizma, prvenstveno zahvaljujući elementima očuvanog materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasleđa. Međutim, bez odgovarajuće međuresorne saradnje, pre svega u oblasti kulture, turizma, nauke i obrazovanja na svim

nivoima državne uprave, taj veliki potencijal vrlo lako može da ostane neiskorišćen. Zato je osnovni preduslov za dalji razvoj i unapređenje kulturnog turizma u nacionalnim i regionalnim razmerama formiranje međuministarskih tela za razvoj kulturnog turizma na svim nivoima – od republike do sela, mapiranje kulturno-turističkih atrakcija, kao i dodatna edukacija ljudskih resursa u kulturi i turizmu.

Literatura

- Đukić Dojčinović, Vesna. (2002), „Imamo resurse, a da li imamo kulturni turizam“, *Kultura*, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka Srbije, str. 103-104.
- Đukić Dojčinović, Vesna ur. (2002) „Kultura i turizam“, *Kultura*, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka Srbije.
- Đukić Dojčinović, Vesna. (2005), *Kulturni turizam – menadžment i razvojne strategije*, Beograd: Clio.
- Đukić, Vesna, Todorović, Maja. (2008), „Kulturni turizam, most između kulturne i turističke politike“, *Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti*, br. 13-14, Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju FDU.
- Hadžić, dr Olga. (2005), *Kulturni turizam*, Novi Sad: Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i ugostiteljstvo, Univerzitet u Novom Sadu.
- International Council on Monuments and Sites ICOMOS (1999), *Charter of Cultural Tourism*.
- Jović, dr Borislav. (1980), *Kulturni život*, Beograd: Zavod za obrazovanje administrativnih kadrova SR Srbije, Izdavačko-štamarska OOUR „Stručnja knjiga“.

Vesna Đukić

Faculty of Dramatic Arts, University of Arts in Belgrade, Belgrade, Serbia

Marko Radenković

Faculty of Dramatic Arts, University of Arts in Belgrade, Belgrade, Serbia

CHALLENGES IN THE DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM

Summary

Cultural tourism poses numerous challenges for science, education, and public policy as well as for management. These challenges are diverse and great, leading to the formulation of a key issue: what is the nature of the academic knowledge that we possess in the field of cultural tourism and in what way does this knowledge contribute to the practical development of cultural tourism in Serbia and the surrounding region? Is this knowledge predominantly founded on theories formulated in abstracto? Do we need to search for a common academic language today, when 'a multitude of theoretical constructions' has been already formed which are neither coordinated nor based on an in concreto method of analysis regarding the current situation in cultural tourism? Do we utilise a multidisciplinary education that is going to enable the practitioners of cultural tourism to understand each other and cooperate to the benefit of society, at the state level as well as all local communities that have sufficient cultural potential for the development of tourism? If we are living in a knowledge society, is knowledge valued and applied in practice? To what degree are the capacities of society and institutions developed in order to render key decisions about the development of cultural tourism and to what degree do they contribute to the practical implementation of the concept of sustainable development?

Key words: *cultural tourism, challenges, education, management, public policy*